

ODNOS ISLAMSKE ZAJEDNICE U BOSNI I HERCEGOVINI PREMA SVRŠENICAMA NJENIH OBRAZOVNIH INSTITUCIJA

Sažetak

Uz historijski osvrt na stanje ženske populacije uopće, a muslimanke posebno, s početka XX stoljeća i uz podsjećanje na studije o ženi iz 1976. godine autora Huseina ef. Đoze koji je u mnogim svojim pismenim i usmenim nastupima isticao da je ženi muslimanki potrebno obrazovanje jednako kao i muškarcu te da i ona treba poznavati islamske nauke i islamske propise, ali su joj otvorena i vrata za sticanje društvenih, političkih, privrednih i akademskih funkcija i zvanja, autorica nas podsjeća na statističke podatke o broju žena obrazovanih u odgojno-obrazovnim institucijama IZ u BiH koji su imponantni, ali i na nebrigu IZ i njezinih institucija prema ženskom kadru koji direktno producira.

hafiza Behija MULAOSMANOVIĆ - DURMIŠEVIĆ

Početak prošlog stoljeća na društvenoj i filozofskoj razini snažno je postavljeno pitanje identiteta muškaraca i žena. Istraživalo se pitanje njihovog odnosa, posebice kroz kritičko preispitivanje obrazaca kulture i utjecaja religije na njihov položaj u državi i društvu.

U prvim decenijama XX stoljeća tema "žena u islamu" pripada vrućim mjestima otvorene debate kako na relaciji muslimani-nemuslimani tako i unutar samog bošnjačkog društva. Viđena očima drugačijeg religijskog, povijesnog i kulturnog iskustva, žena u islamu je označena kao žrtva, potlačena, udaljena iz javnog dijela života i gurnuta u sjenu muškarca. Njezina primarna uloga viđena je u sposobnosti odgajanja djece i potpunoj podložnosti muškarcu. Ovo će biti jedan od glavnih argumenata za optužbu islama kao muške i fanatične religije koja ne korepondira sa zahtjevima novog vremena.

Odgovori na navedene optužbe, na relaciji muslimani-nemuslimani, krajnje pojednostavljeno, izražavali su stavove da islam ženi daje punu ravnopravnost, odnosno da je u nemuslimanskom svijetu pod parolom "oslobađanja žena" izvršeno njihovo degradiranje koje prijeti da ukupnost ženskog bića svede na vrlo nisku razinu.¹

Kako je muslimanka u BiH ušla u XX stoljeće?

A Novi vijek kao vijek političkih i vjerskih sloboda učinio je znatan preokret na polju socijalnog, političkog i moralnog shvatanja. Husein ef. Đozo u osvrtu na spektar novih pitanja koja su se pred muslimanskim svijetom općenito, a pred bošnjačkim narodom posebice otvarala, ukazivao je da su se žene širom svijeta, nadahnute idejama i načelima koje je proklamovao Novi vijek, poput demokracije i ljudskih prava, pojavile na pozornici života tražeći ravnopravnost s muškarcima u svim granama ljudske djelatnosti. Husein ef. Đozo je objašnjavao da muslimanska žena nije mogla ostati samo posmatrač te borbe. Ona je u nju aktivno stupila.

Kasniji društveni razvoj i jačanje političkog života u Bosni i Hercegovini, ulazak modernih evropskih ideja, u prvom redu socijaldemokracije, pozitivno je utjecao na percepciju statusa muslimanske žene u društvu. Ustav Federativne

¹ Vidjeti više u *Bosanske muslimanske rasprave*, hrestomatija III, priredio Enes Karić, Sedam, Sarajevo, 2003.

Narodne Republike Jugoslavije od 31. 1. 1946. propisuje: "Žene su ravnopravne s muškarcima u svim područjima državnog i društveno-političkog života.

U studiji posvećenoj ženi, objavljenoj 1976. godine, Husein ef. Đozo piše da mnogi suviše laički drže da je žena dobila i previše, te da se pitanje njezine emancipacije ne može više postavljati.² Ovaj autor je u mnogim svojim pismenim i usmenim nastupima isticao da je ženi muslimanki potrebno obrazovanje jednako kao i muškarcu. Kazivao je da ona treba poznavati islamske nauke i islamske propise, ali su joj otvorena i vrata za sticanje društvenih, političkih, privrednih i akademskih funkcija i zvanja. Husein ef. Đozo podsticao je ženu da, u skladu sa islamskim dopuštenjem, samostalno upravlja svojim imetkom, da radi s njim i unapređuje ga, da odabire načine eksploatacije, korištenja i ulaganja, da bude upućena u načine privređivanja i principe ekonomskog života. Tvrdio je da žena muslimanka mora biti upućena čak i u vojnu vještinu i strategiju, jer je po potrebi, dužna braniti domovinu i suprotstaviti se neprijatelju.

Šta je značilo otvaranje GHM i FIN za obrazovanje žena u BiH?

Veliki je progres napravljen otvaranjem mogućnosti za obrazovanje žena. Osnovno obrazovanje u vrijeme komunističke vladavine bilo je zakonom propisana obaveza. Godine 1978. Islamska zajednica u Jugoslaviji obnovila je rad Gazi Husrev-begove ženske medrese u Sarajevu, kao srednjoškolske ustanove. U ovu školu upisivale su se djevojke iz muslimanskih porodica iz cijele Jugoslavije. Uz proučavanje osnovnih

Za protekle 33 godine iz Gazi Husrev-begove medrese i iz drugih u međuvremenu otvorenih medresa (Behram-begova medresa u Tuzli, Medresa Džemaludin ef. Čaušević u Cazinu, Medresa Osman ef. Redžović u Visokom, Karađoz-begova medresa u Mostaru, Elči Ibrahim-pašina medresa u Travniku) izašlo je oko 1700 svršenica.

islamskih disciplina sticale su znanje i iz drugih oblasti nauke. Za protekle 33 godine iz ove škole i iz drugih u međuvremenu otvorenih medresa, (Behram-begova medresa u Tuzli, Medresa Džemaludin ef. Čaušević u Cazinu, Medresa Osman ef. Redžović u Visokom, Karadžoz-begova medresa u Mostaru, Elči Ibrahim-pašina medresa u Travniku) izašlo je oko 1700 svršenica.

Na temelju odluka Vrhovnog sabora i Vrhovnog islamskog starješinstva, islamska zajednica u Jugoslaviji 1977. godine osnovala je Islamski teološki fakultet (danas Fakultet islamskih nauka) u Sarajevu. Godine 1993. po odobrenju Sabora islamske zajednice u Bosni i Hercegovini utemeljena je Islamska pedagoška akademija,

Gazi Husrev-begova medresa kao najstarija odgojno obrazovna institucija na ovim prostorima, svoja prva ženska odjeljenja imala je tridesetih godina prošlog stoljeća. Nakon zatvaranja 1949. godine, rad je obnovljen 1978. godine. No, ova obrazovna institucija u svom nastavnom kadru neme ni jednu svršenicu Fakulteta islamskih nauka koja predaje stručne ili islamske discipline. Samo jedna njezina svršenica, angažirana je u nastavnom procesu, na predmetu engleskog jezika. Dvije svršenice angažirane su u odgojnoj službi. Priroda ove škole i postojanje velikog broja ženskih odjeljenja, ali i postojanje dovoljnog broja mladih svršenica Fakulteta islamskih nauka ili drugih fakulteta, obavezivalo je ovu školu da svojim svršenicama da šansu u nastavnom procesu. Treba napomenuti da je pristup drugačiji kada su u pitanju žene sa završenom gimnazijom, koje se u medresama zapošljavaju kao profesorice bosanskog jezika, hemije, matematike, informatike, historije, fizike i dr.

danas Islamski pedagoški fakultet u Zenici. Također, Sabor islamske zajednice u Bosni i Hercegovini 1995. godine, na zahtjev vjerskih predstavnika Unsko-sanskog kantona, donio je odluku o osnivanju Islamske pedagoške akademije, danas Islamskog pedagoškog fakulteta u Bihaću. Na visokim islamskim obrazovnim institucijama, u prvom redu proučavaju se islamske discipline, ali je prepoznatljiv trend prilagođavanja njihovih obrazovnih programa prema savremenim potrebama muslimana u Bosni i Hercegovini i na Balkanu, te prema potrebama koje su se ukazivale sa nastankom sve snažnijih sekularizacijskih trendova u ovdašnjem društvu. Na visokim islamskim obrazovnim institucijama do sada je diplomiralo oko 300 diplomantica.

Kakav je odnos IZ i njezinih institucija prema ženskom kadru koji direktno producira?

Kako je učešće u rukovođenju vjerskom zajednicom vid javnog angažmana i kao takvo podliježe promatranju, tumačenju i analizi, danas se može utvrditi odnos Islamske zajednice i njezinih institucija prema ženskom kadru kojeg direktno produciraju i na vidjelo iznose. Indikativna je vrsta pritiska na ove žene u sferi rada i zapošljavanja u strukturama islamske zajednice, a ogleda se u otvorenoj ili prikrivenoj formi diskriminacije ovih žena preferiranjem muškaraca ili žena sa završenom gimnazijom ili nekom drugom srednjom školom. Angažman žena u radu islamske zajednice uopće, vezan je za oblasti obrazovanja, administracije, medija, izdavaštva i kulturnih aktivnosti. No, u ovim oblastima vrlo malo se daje povjerenja i prostora svršenicama neke od medresa i nakon što steknu diplomu nekog od fakulteta.

Primjera radi, do sada je Gazi Husrev-begovu žensku medresu, u 29 generacija, završilo oko 870 učenica. Do dvadesete generacije većina ih se po završetku medrese opredjeljivala za studij na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu. Danas one obavljaju dio vjeroučiteljskih poslova. Nepostojanje adekvatne kadrovske politike u okvirima islamske zajednice bilo je, među ostalim, razlogom za udaljavanje sve većeg broja svršenica ove medrese od Fakulteta islamskih nauka, te za njihovo opredjeljivanje za studiranje na drugim fakultetima, poput Filozofskog,

Pravnog, Fakulteta političkih nauka, Prirodno-matematičkog, Farmaceutskog, Građevinskog, Mašinskog, Poljoprivrednog, Šumarskog, Medicinskog, Stomatološkog i drugih.

Gazi Husrev-begova medresa kao najstarija odgojno obrazovna institucija na ovim prostorima, svoja prva ženska odjeljenja imala je tridesetih godina prošlog stoljeća. Nakon zatvaranja 1949. godine, rad je obnovljen, kako je navedeno, 1978. godine. No, ova obrazovna institucija u svom nastavnom kadru nema ni jednu svršenicu Fakulteta islamskih nauka koja predaje stručne ili islamske discipline. Samo jedna njezina svršenica angažirana je u nastavnom procesu, na predmetu engleskog jezika. Dvije svršenice angažirane su u odgojnoj službi. Priroda ove škole i postojanje velikog broja ženskih odjeljenja, ali i postojanje dovoljnog broja mladih svršenica Fakulteta islamskih nauka ili drugih fakulteta, obavezivalo je ovu školu da svojim svršenicama da šansu u nastavnom procesu. Treba napomenuti da je pristup drugačiji kada su u pitanju žene sa završenom gimnazijom, koje se u medresama zapošljavaju kao profesorice bosanskog jezika, hemije, matematike, informatike, historije, fizike i dr.

Praksu ignoriranja kompetentnosti svršenica medresa i Fakulteta islamskih nauka dugo su slijedile i druge medrese, sa izuzetkom Behrambegove medrese u Tuzli, koja je u nastavni proces odmah po osnivanju uključivala profesorice, svršenice Gazi Husrev-begove medrese ili svoje svršenice. Podaci govore da je prije dvije godine jedna svršenica medrese dobila angažman u Elči Ibrahim-pašinoj medresi u Travniku.

U medresama, među direktorima i pomoćnicima direktora nije bilo žena. Iskorak je napravljen u medresi Osman ef. Redžović, kada je jedna profesorica, svršenica medrese i Fakulteta islamskih nauka, imenovana za upravnicu internata.

Zašto svršenica medresa i islamskih fakulteta nema u institucijama IZ-e?

Među profesorskim kadrom koji predaje na Fakultetu islamskih nauka, kao i na Islamskim pedagoškim fakultetima nema ni jedne profesorice u nastavi stručnih predmeta. Dakako, razloge treba tražiti u činjenici da nijedna svršenica ovih visokih obrazovnih institucija nije doktori-

Među profesorskim kadrom koji predaje na Fakultetu islamskih nauka, kao i na Islamskim pedagoškim fakultetima nema ni jedne profesorice u nastavi stručnih predmeta. Dakako, razloge treba tražiti u činjenici da nijedna svršenica ovih visokih obrazovnih institucija nije doktorirala na ovim fakultetima. U skladu sa ovom konstatacijom može se postaviti pitanje kada će se svršenicama ovih obrazovnih institucija početi povjeravati zvanja asistenata na nastavnim predmetima?

rala na ovim fakultetima. U skladu sa ovom konstatacijom može se postaviti pitanje kada će se svršenicama ovih obrazovnih institucija početi povjeravati zvanja asistenata na nastavnim predmetima?

Svršenica obrazovnih institucija islamske zajednice je oko 1700. Nikada ni jedna od njih nije bila članica Sabora islamske zajednice koji broji 83 člana. Nema ih ni u Rijasetu islamske zajednice kao najvišem vjersko-administrativnom organu, nema ih ni na mjestima rukovodilaca institucija. Nešto povoljniji rezultati su u angažmanu vjeroučitelja i vjeroučiteljica, gdje je zastupljenost prema podacima Vjersko-prosvjetne službe Rijasetu islamske zajednice u BiH 54% naspram 46% u korist vjeroučitelja.

Muškarci i žene, svršenici i svršenice islamskih obrazovnih institucija, mogu biti i jesu različiti u jedinstvenoj, neponovljivoj i pojedinačnoj egzistenciji. No, trebaju biti jednaki u pravima sa svim drugim i drugačijim i priznati od svih drugih i drugačijih kao jednako vrijedni odnosno punopravni. Žene čine drugu polovinu jedinstvenog čovječanstva. Jasno je da se u slučajevima razlikovanja po boji kože, jeziku, etničkom porijeklu, imovinskom stanju, statusu, religiji, moguće emotivno distancirati.

No pitanje punopravnosti muškaraca i žena direktno zadire u polje krajnje ljudske intime ne ostavljajući ravnodušnim niti jedan spol. Prava žena, odnosno problem punopravnosti žena i

muškaraca duboko dotiče, pored porodičnog života, ekonomsku, socijalnu, kulturnu i vjersku sferu života, iskušavajući na svim razinama kako pojedinca tako i zajednicu. Iskušenja za pojedince usmjerena su na pitanje da li su i koliko sposobni da drugog i drugačijeg prihvate, po vrijednosti, kao sebi jednakog, dok je za zajednicu osnovni izazov u fleksibilnosti i mogućnosti da tradicionalisti prihvate drugačije trendove kada je riječ o mjestu i ulogama spolova.

Uvođenje kvota za žene nije najbitnije u rješavanju ovdašnjih ženskih pitanja. No, neadekvatan pristup njima već dugo vremena

transparentan je i vrlo uočljiv. Svršenice islamskih fakulteta obrazovane su tako da svoj identitet temelje na stalnom dinamičkom i dijalektičkom kretanju između izvora svoje tradicije i ambijenta u kojem žive, s namjerom da nađu optimalan način za život u harmoniji. One žele aktivnije biti uključene u napredak džemata i zajednice muslimana na ovim prostorima. Živeći vjeru shodno prilikama i izazovima našeg doba, svojim angažmanom, spremnošću i kreativnošću, svršenice islamskih obrazovnih institucija žele dati svoj doprinos u osvjetljavanju novih perspektiva.

Summary

THE ATTITUDE OF THE ISLAMIC COMMUNITY TOWARDS THE GRADUATES OF THE EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF ITS OWN

Hfz. Behija MULAOSMANOVIĆ-DURMIŠEVIĆ

The article presents a historical review of the position of women in general, and the Muslim woman in particular at the beginning of the 20th century. It is also a reminder about the research work published in 1976 done by Husein ef. Džozo, who in both written and spoken word often emphasized the need for education of women, he stressed that woman needs to have knowledge of Islamic studies and Islamic practice, but she also has a wide open door for gaining knowledge in other fields like politics, social or economic studies etc. The author of this article brings statistic data that shows rather significant number of women who got their degree from the institutions of the Islamic Community of Bosnia and Herzegovina, but it also points out to the negligence on the part of the Islamic Community towards the female personnel that it produces.

الموجز

موقف المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك من المتخرجات من مؤسساتها التعليمية

أ. بهية ملاعثمانوفيتش - دورميشيفيتش

تذكرنا الكاتبة، بالالتفات التاريخي إلى حالة المرأة عموماً، وحالة المرأة المسلمة على وجه الخصوص، منذ بداية القرن العشرين، وتنوه بدراسة عن المرأة نشرها الشيخ حسين جوزو سنة ١٩٧٦، الذي كان يركز في الكثير من كتاباته ومحاضراته ودروسه على أن المرأة المسلمة تحتاج للتعليم كما يحتاجه الرجل، وأنه ينبغي لها أن تتعلم العلوم والأحكام الإسلامية. إضافة إلى فتح الأبواب أمامها لتشغل المناصب والمؤهلات الاجتماعية والسياسية والاقتصادية والأكاديمية. وتذكرنا الكاتبة بالبيانات الإحصائية حول العدد الضخم من النساء اللواتي تخرجن من المؤسسات التربوية والتعليمية التابعة للمشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك، وبعدم اهتمام المشيخة الإسلامية ومؤسساتها بالكوادر النسائية التي تقوم هي بإنتاجها بصورة مباشرة.